

**La formació dels
logopedes a les
Illes Balears**

Miquela Sastre Vidal i
Sebastià Verger
Gelabert

Educació i Cultura
(1999), 12:
159-171

La formació dels logopedes a les Illes Balears

Miquela Sastre Vidal
Sebastià Verger Gelabert

Resum

L'article presenta un estudi sobre les necessitats de formació dels logopedes que treballen en centres escolars ordinaris de les illes Balears.

S'analitza la formació inicial rebuda, tipus i característiques de la formació permanent i el nivell de competència estimat, i també les necessitats formatives en un seguit d'àrees considerades bàsiques en la intervenció logopèdica.

Summary

This article presents a study on the training needs of the speech-language pathologists who work in the ordinary schools of the Autonomous Community of the Balearic Islands.

The initial training received, the type and characteristics of in-service training, the competence level perceived by the professionals themselves, as well as training needs in a series of basic areas of speech-language pathologist intervention at schools are analyzed.

El plantejament de l'estudi que presentam sorgeix de la necessitat de definir la situació formativa dels logopedes que treballen en centres educatius ordinaris de les illes Balears.

Consideram que la situació d'aquest col·lectiu és especialment confusa. En primer lloc, la seva presència a les escoles no és obligatòria (M. J. DEL RIO i L. BOSCH 1994) i està supeditada al nombre de l'alumnat amb necessitats educatives especials amb problemes de llenguatge¹. Així i tot, fins ara l'Administració no ha reconegut la necessitat d'intervenció logopèdica davant determinats trastorns (qualsevol que no sigui associat a un dèficit motòric, sensorial i psíquic).

En segon lloc, malgrat que el seu camp d'actuació està ben delimitat, podem parlar d'una certa indefinició de funcions. El camp d'actuació del logopeda està suficientment

¹ El recompte dels alumnes amb nee sobre els quals es planifiquen el nombre i lloc d'especialistes en Audició i Llenguatge contempla les categories de discapacitat motòrica, psíquica i sensorial, però no hi estan inclosos aquells alumnes que presenten trastorns específics del llenguatge (retard, disfàsia...) i que per altra banda solen necessitar una adaptació molt significativa del currículum i intervenció logopèdica de forma ineludible.

desenvolupat², el que consideram necessari és que aquest camp d'actuació es concreti oficialment a les escoles, on tots els mestres tenen ben definides les seves funcions i, en canvi, els especialistes en Audició i Llenguatge han de deduir la seva tasca a partir de la normativa que regula l'activitat del mestre de Pedagogia Terapèutica.

Finalment, a partir de la nostra experiència en aquest àmbit observam una gran diversitat de formació inicial. Entenem que aquest fet s'agreuja per l'actuació de l'administració educativa en admetre l'accés a places de logopeda (sota la denominació d'especialistes en Audició i Llenguatge) a qualsevol diplomant en Magisteri que superi les proves selectives corresponents.

Aquestes consideracions ens han duit a plantejar-nos conèixer quina és la situació formativa real dels logopedes que treballen en escoles ordinàries a les illes Balears i els mitjans de què disposen per actualitzar els seus coneixements.

Concretament, els objectius que perseguim són: en primer lloc, descobrir la formació inicial dels mestres especialistes en Audició i Llenguatge; en segon lloc, la formació permanent que realitzen i les modalitats per què opten i, finalment, el grau de coneixement i les necessitats de formació dels temes que consideram bàsics en la intervenció logopèdica escolar.

Pensem que l'avaluació de la situació formativa d'aquests professionals és la primera passa per plantejar possibles solucions.

Per a la recollida d'informació hem utilitzat la tècnica de l'enquesta, ja que ens ofereix una visió descriptiva (BUENDÍA EISMAN 1998) de la situació que ens interessa analitzar.

Per aquest motiu hem elaborat un qüestionari que intenta recollir la informació necessària per aconseguir els objectius abans esmentats, mitjançant un instrument d'utilització senzilla que al mateix temps provoqui la reflexió i involucri els logopedes en l'anàlisi de la seva situació.

El qüestionari consta de quatre apartats: dades relatives a la situació laboral, formació inicial, formació permanent i nivells de coneixement i necessitats de formació (veure annex).

A causa del volum i l'especificitat de la població objecte d'estudi s'ha dirigit a la totalitat de logopedes que treballen als centres educatius públics i privats de la nostra Comunitat Autònoma. Les enquestes repartides foren en total 54, de les quals se'n retornaren les 26 que constitueixen la mostra del present treball.

El fet d'obtenir un 48% de respostes és una dada especialment significativa en un col·lectiu professional tan específic com poc nombrós i seria interessant analitzar-ne les causes més detingudament. Investigacions semblants han atribuït aquesta poca col·laboració a la manca de motivació i iniciativa (BARRUECO BARRUECO i altres 1991).

Anàlisi de la informació recollida

A. Formació inicial

En referència a la titulació acadèmica relacionada amb la logopèdia, la gran majoria (17) han realitzat cursos de postgrau en Logopèdia impartits per una universitat i homologats

² La descripció de les funcions del logopeda és un tema recurrent en les publicacions especialitzades, encara que és necessari aprofundir en l'anàlisi de les tasques que desenvolupen en els centres educatius.

pel Ministeri d'Educació i Cultura (actualment Conselleria d'Educació). La resta presenta una titulació no homologada pel MEC (5), és mestre especialista en Audició i Llenguatge (2) o no contesta (1).

Dels enquestats, 19 són mestres, dels quals 4 tenen, a més, la Llicenciatura en Psicologia i 1 d'Audioprotesista; 4 són pedagogs i 3 psicòlegs.

En plantejar si la formació inicial ha estat suficient per iniciar la professió com a logopeda, la majoria responen afirmativament (19), encara que especifiquen que els ha servit únicament com a punt de partida i que és imprescindible aprofundir-hi. Per altra part, 6 dels enquestats es manifesten negativament i 1 no contesta.

Les àrees més valorades de la formació inicial són aquelles de relacionades amb la pràctica de l'avaluació i amb la intervenció específica en els diferents trastorns del llenguatge i l'audició. En general, els enquestats consideren positivament la formació inicial que han rebut assenyalant que molt poques assignatures els han resultat de menor utilitat.

B. Formació permanent

Tots els enquestats, exceptuant tres casos, han assistit o assisteixen a activitats de formació permanent, 11 amb una freqüència anual, 4 realitzen més d'una activitat formativa per any i 6 no contesten. La resta realitza una formació permanent amb una temporalització irregular.

Les activitats que prioritàriament duen a terme són cursos, jornades i seminaris. Trobam curiosos que únicament en dos casos es manifesti que s'han realitzat postgraus específics d'alguna àrea relacionada amb la logopèdia. En cinc casos es participa en grups de treball o d'investigació.

Aquestes activitats de formació s'organitzen majoritàriament en els Centres de Professors, universitats de tot l'Estat i, en menor quantia, en organismes privats i públics relacionats amb serveis socials i sanitaris.

Els temes són molt variats i engloben pràcticament tots els camps de les patologies del llenguatge.

Els enquestats han assistit, principalment, a activitats de formació relacionades amb la deficiència auditiva (llenguatge de signes, bimodal, paraula complementada, intervenció, implants coclears) seguida d'intervenció, avaluació i retard del llenguatge. Altres temes citats són: disfèmia, alteracions de la veu, adaptacions curriculars, noves tecnologies, teràpia miofuncional i funcions del logopeda.

En preguntar sobre l'oferta de formació, 17 dels enquestats consideren que aquesta no s'ajusta a les seves necessitats, encara que admeten tenir possibilitat d'assistir-hi, així i tot, una part important dels logopedes comenta l'inconvenient d'haver d'assumir les despeses d'aquesta formació; possiblement aquesta situació s'agreuja en tractar-se d'activitats formatives realitzades fora de les Illes, amb l'increment econòmic que això comporta.

Confirma aquesta darrera hipòtesi l'opinió generalitzada que l'oferta de formació permanent específica a les Balears és insuficient.

Hem plantejat la formació autodidacta a partir de la lectura de llibres i revistes especialitzats en el tema. En aquest sentit tots afirmen que llegeixen regularment entre tres i cinc llibres específics anualment, i consulten les següents revistes: *Revista de Logopedia*, *Foniatría* y *Audiología* (amb 9 subscriptors), *Alfac*, *Fiapas*, *Speech and Language*, *Guix*, *Infancia y Aprendizaje*, *Bordón* i *Papers d'Educació*.

C. Nivell de coneixement i necessitats de formació

A partir de les puntuacions de l'autovaloració dels seus coneixements sobre els temes que proposam obtenim una puntuació mitjana de 3,09 sobre 5. Quant a les necessitats de formació, la mitjana se situa en 3,59 sobre 5.

AREES	Grau de coneixement	Necessitats de formació
Avaluació del llenguatge	3,24	3,29
Tècniques d'intervenció	3,17	3,67
Dislàlia	3,82	3,09
Disglòssia	2,73	3,09
Disfèmia	2,96	3,72
Retard del llenguatge	3,61	3,77
Disfàsia	2,79	3,87
Afàsia	2,63	3,86
Llenguatge D. Mentals	3,47	3,48
Llenguatge D. Motòrics	2,96	3,52
Sist. de Com. D. Motòrics	2,83	3,43
Autisme i trast. greus pers.	2,24	3,29
Problemes veu	2,79	3,58
D. Auditiva	3,51	4,00
Sist. de Com. D. Auditius	2,96	4,23
Ajudes tècniques D. Auditius	3,30	3,83
Adaptacions curriculars	3,57	3,25

Quadre 1: Valoració del grau de coneixement i de les necessitats de formació, per àrees.

Com es pot observar les àrees en què s'afirma tenir un major grau de coneixement són: dislàlia, adaptacions curriculars i retard del llenguatge. En canvi consideren tenir menys coneixements en autisme i trastorns greus de la personalitat, afàsia i disglòssia.

Quant a les necessitats de formació, els temes que més destaquen són: sistemes de comunicació per a deficients auditius, deficiència auditiva, disfàsia i afàsia. Els enquestats necessiten menys formació en: disglòssia, dislàlia i adaptacions curriculars.

Per altra part, consideram destacable la distància existent entre el grau de coneixement i les necessitats de formació en els següents temes: sistemes de comunicació per a deficients auditius, afàsia i autisme i trastorns greus de la personalitat. A més, el grau de coneixement és més elevat que les necessitats de formació en temes com dislàlies i adaptacions curriculars.

Conclusions

1. Malgrat no haver-hi una exigència al respecte per part de l'Administració educativa, tots els enquestats tenen una formació específica en logopèdia.

2. La diversitat de titulacions dels professionals que actualment treballen en la logopèdia escolar és conseqüència de la manca de formació inicial correctament organitzada. Aquest fet obliga les persones interessades a treballar en aquest àmbit a haver d'optar per un dels possibles camins amb la finalitat d'aconseguir la formació adequada i deixa patent la falta de previsió per part de l'Administració en aquest camp.

3. Els enquestats valoren positivament la formació inicial en logopèdia que han rebut. Per les respostes obtingudes es desprèn que els plans d'estudi dels cursos de postgrau, encara que a un nivell introductor i o com a punt de partida, estan correctament estructurats i s'adapten a les necessitats de la pràctica professional.

4. Els tipus d'activitats de formació permanent que majoritàriament es realitzen són de llarga durada i exigeixen un alt grau d'implicació (seminaris i grups de treball). Aquest fet ens indica que el col·lectiu de logopedes té interès i inquietud per aprendre i mantenir-se actualitzat.

5. Els Centres de Professors i Recursos i les universitats són els organismes que disposen d'una major oferta formativa. Seria interessant organitzar-la a partir de la demanda dels professionals de la logopèdia seguint criteris de màxima especialització de cada centre o institució.

6. Els enquestats han estat molt clars a l'hora d'opinar sobre les possibilitats formatives en el nostre àmbit geogràfic: per una part, l'oferta específica és clarament insuficient, i per l'altra, l'accés a activitats de formació fora de les Illes implica una major inversió econòmica i de temps.

7. A partir de les respostes obtingudes pensam que, malgrat les dificultats per accedir a la formació que anteriorment comentàvem, el nombre d'activitats i les lectures realitzades és elevat.

8. Els logopedes enquestats consideren que, en general, tenen un alt grau de formació. Destaquen aquelles àrees més habituals a l'àmbit escolar i, al mateix temps, aquelles que tenen un procediment d'actuació més definit (dislàlia, adaptacions curriculars).

No obstant això, observam un menor nivell de coneixement en aquelles àrees més pròpiament clíniques (disglòssia i afàsia), i en els casos d'autisme i trastorns greus de la personalitat, probablement perquè són menys freqüents en centres ordinaris.

En la majoria dels casos la necessitat de formació és més elevada que el grau de coneixement. D'aquesta manera pensam que es demostra un interès general respecte de la formació en totes les àrees de coneixement proposades.

9. Les necessitats de formació es polaritzen entorn de la deficiència auditiva i sistemes de comunicació (a pesar de presentar un alt grau de coneixement), disfàsia i afàsia. Al nostre entendre aquest fet indica una demanda de formació molt especialitzada.

Referències bibliogràfiques

BARRUECO BARRUECO, A. i altres (1991): «La formación permanente ante la integración». A: BARROSO PLASENCIA, E. (coord.): *Respuesta educativa ante la diversidad*. Amarú, Salamanca, pàg. 83-117.

- BUENDÍA EISMAN, L. (1998): «La investigación por encuesta». A: BUENDÍA EISMAN, L.; COLÁS BRAVO, P.; HERNÁNDEZ PINA, F.: *Métodos de investigación en Psicopedagogía*. McGraw Hill, Madrid, pàg. 119-155.
- DEL RÍO, M. J.; BOSCH, L. (1994): «Logopedia y escuela». A: PEÑA-CASANOVA: *Manual de logopedia*. Masson, Barcelona, pàg. 373-387.

ANNEX I

**QÜESTIONARI SOBRE NECESSITATS DE FORMACIÓ
DELS LOGOPEDES.**

1. Tipus de centre de treball:

- Públic
- Concertat
- Privat

2. Situació al lloc de feina:

- Plaça en propietat
- Provisional o interí
- Contractat temporal

3. Anys d'experiència com a logopeda: _____

Formació inicial

4. Titulació acadèmica en relació als estudis de logopèdia:

- Diplomatura en Logopèdia
- Mestre en Audició i Llenguatge
- Curs de Postgrau en Logopèdia impartit per una Universitat i reconegut pel MEC.
- Curs de Postgrau o Màster no homologat pel MEC.
- Altres: _____

5. Titulació acadèmica no relacionada directament amb logopèdia:

- Diplomatura en Magisteri, especialitat en _____
- Llicenciatura en _____

6. Consideres que, en general, aquesta formació inicial t'ha estat suficient com a base per iniciar la teva professió com a logopeda?

7. En la teva formació inicial, quines àrees o assignatures t'han estat de més utilitat i quines menys?

de més utilitat	de menys utilitat

Formació permanent

8. Has assistit o assisteixes a activitats de formació permanent relacionades amb la logopèdia?

- sí
- no

9. Amb quina regularitat reps aquesta formació? _____

10. Assenyala el tipus de formació que has realitzat:

- Cursos
- Seminaris
- Jornades i Congressos
- Grups d'investigació
- Màsters o postgraus específics d'alguna àrea de la logopèdia
- Altres: _____

11. Qui ho ha organitzat i lloc:

- Universitats; anomena quines: _____
- Centres de professors
- Altres institucions públiques; anomena quines: _____
- Altres institucions privades, anomena quines: _____

12. Assenyalala els temes de les activitats formatives a què has assistit:

13. Has trobat oferta de formació dels temes que t'han interessat i actualment t'interessen?

- sí
- no

14. En general, tens possibilitats d'assistir a les propostes de formació existents?

- sí
- no

En cas de resposta negativa comenta per què: _____

15. Consideres que l'oferta de formació permanent en el camp de la logopèdia a les illes Balears és suficient?

- sí
- no

16. Llegeixes regularment llibres o articles de revista relacionats amb la logopèdia?

- sí
- no

Quants per any? _____

Quina/es revista/es? _____

Estàs subscript/a a cap revista especialitzada?

sí

no

Quina/es? _____

Nivell de coneixement i necessitats de formació
--

17. Assenyala la puntuació que consideres més adient d'1 a 5 (de menys a més) en relació al grau de coneixement (columna de l'esquerra) i necessitat de formació (columna de la dreta) sobre temes relacionats amb els següents camps:

GRAU DE CONEIXEMENT		NECESSITATS DE FORMACIÓ
1 2 3 4 5	Avaluació del llenguatge	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Tècniques d'intervenció logopèdica	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Dislàlia	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Disglòssia	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Disfèmia	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Retard del llenguatge	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Disfàsia	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Afàsia	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Llenguatge als deficients mentals	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Llenguatge als deficients motòrics	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Sistemes de comunicació per a def.	1 2 3 4 5

	motòrics	
1 2 3 4 5	Autisme i trastorns greus de la personalitat	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Problemes de veu	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Deficiència auditiva	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Sistemes de comunicació per a def. auditius	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Suports tècnics per a deficients auditius	1 2 3 4 5
1 2 3 4 5	Adaptacions curriculars	1 2 3 4 5

MOLTES GRÀCIES PER LA TEVA COL·LABORACIÓ